

Наконечний В.І.*

АМЕРИКАНСЬКИЙ ЧИННИК В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

В роботі проаналізовано українсько-польські взаємовідносини у контексті загальної дії фактору американського політичного впливу на ситуацію в пострадянській Європі. Політичні механізми багатосторонніх взаємовідносин набувають значення ключових при розгляді питань стратегічного партнерства та євроінтеграційних процесів у регіоні.

Ключові слова: європейська інтеграція, Європейський Союз, НАТО, стратегічне партнерство, геополітика.

В работе проанализированно украинско-польские взаимоотношения в контексте действий фактора американского политического воздействия на ситуацию в посткоммунистической Европе. Политические механизмы взаимодействия приобретают значение ключевых при рассмотрении вопросов стратегического партнерства и евроинтеграционных процессов в регионе.

Ключевые слова: европейская интеграция, Европейский Союз, НАТО, стратегическое партнерство, геополитика.

This paper analyzes the Ukrainian-Polish relations in the context of the actions of the U.S. political factors influencing the situation in Central-East Europe. Political cooperation mechanisms become important when dealing with key strategic partnerships and integration processes in the region.

Key words: European integration, European Union, NATO, strategic partnership, geopolitics.

Вступ. Нагальні проблеми становлення молоді держави – України, в сучасному світі продиктовані цілою низкою специфічно-вихідних умов становлення державності. З перших днів незалежності України її державність вітали і підтримували більшість сусідніх країн, в тому числі Польща, яка дещо раніше набула фактичної незалежності та почала розбудову власної державної політики. Обидві «молоді» країни-сусідки, які обрали демократичний шлях розвитку, намагались уважно вивчити значний досвід західних демократій щодо розбудови суспільного ладу та проведення комплексу внутрішніх реформ.

Звичайно, що орієнтація державної політики на демократичні цінності та створення вільної економіки, закономірно направляли і Польщу і Україну в сторону інтеграції з Європейським Союзом та тісну співпрацю з США. Із визначенням Україною євроінтеграційного вектору у зовнішній політиці, перед державою постав цілий комплекс проблем, пов'язаних в першу чергу з необхідністю корінного реформування усіх сфер життя країни. Закономірно, що в такій ситуації керівництво держави розуміло, наскільки продуктивною

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського державного університету імені Петра Могили

Науковий керівник: проф. Шевчук О.В.

може стати співпраця з давнім сусідом – Польшею, приклад котрої є наглядним посібником для українських політиків у питаннях державного реформування. Вказана співпраця була розпочата ще у 1991 році і з певним успіхом продовжується до наявного часу, виступаючи як один із компонентів загальноєвропейської та світової політичної системи. Отання, як і будь-яка система, функціонує на основі адекватного реагування на внутрішні та зовнішні чинники, одним із яких є геополітичні та соціально-економічні інтереси провідних країн світу – США та Росії. Розглядаючи систему взаємовідносин Україна-Польща, неможливо оминати ті чинники, котрі справляють значний вплив на становлення та формування як окремих суб'єктів, так і усієї системи загалом. Зокрема, найголовнішими з таких чинників є зовнішня політика Америки, Росії, Європейського Союзу, та НАТО. Відповідно, метою даного дослідження є визначення об'єктивних реалій впливу міжнародної політики США на загальнополітичну ситуацію в європейському регіоні, а зокрема на взаємовідносини між Україною та Польщею.

Матеріали та їх обговорення. З розпадом Радянського Союзу, європейські країни (із «соціалістичного табору») та нові незалежні держави Центрально-Східної Європи, котрі входили до складу СРСР, розпочали реформування державного устрою відповідно до норм та цінностей європейської інтеграції [2]. Сучасна спрямованість розвитку цих країн характеризується розширенням європейських та євроатлантичних структур. З числа цих країн 2 грудня 1991 р. Польща першою офіційно визнала державну незалежність України, а вже 4 січня 1992 р. було встановлено дипломатичні відносини між цими державами. Тим самим, Польща відмежувала себе від Росії новоутвореною державою, що в свою чергу викликало неоднозначну оцінку Заходу [4]. А так, як Варшава, потребувала підтримки західних держав у реалізації свого прагнення щодо вступу до НАТО та інтеграції до Європи, то політичні кола Польщі намагались тримати рівновіддалену позицію у відносинах з Києвом [12]. Загалом же обидві держави, потрапивши до нових геополітичних реалій трансформованої Європи, прагнули до взаємовідносин приязного та взаємовигідного характеру. Саме на цьому етапі закладались ті передумови для майбутнього конструктивного розвитку українсько-польських відносин, котрі в подальшому дозволили їм вийти на досить високий рівень порозуміння та стратегічного партнерства [5].

Завдяки цьому першу половину 1990-х років можливо охарактеризувати як період формування системи двостороннього співробітництва між Україною та Польщею. Так, у травні 1992 р. відбувся перший офіційний візит Президента України Л.Кравчука до Польщі, під час якого було укладено базовий договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво між двома державами [9; 10]. Надалі йде ряд офіційних взаємних візитів представників урядів країн, на котрих розглядали питання стратегічного співробітництва та обговорювали засади українсько-польського партнерства, де особливо наголошувалось на європейському контексті двосторонніх відносин [10].

Загальна політична картина взаємовідносин України з Польщею до 1995 р. носила досить пасивний характер. Незважаючи на те, що зустрічі високопоставлених урядовців на офіційному рівні відбувались доволі часто і нерідко закінчувались підписанням тієї чи іншої угоди, то на побутовому рівні, тобто серед населення, ставлення українців до поляків можна охарактеризувати, як недовірливе [21]. Однією із важливих причин цього явища було негативне ставлення частини польського населення та деяких місцевих адміністрацій до надмірно активної торгової діяльності українців, особливо із прикордонних областей, які в умовах суцільного безробіття були вимушені використовувати цю сферу діяльності [4].

Геополітичне становище України та Польщі протягом багатьох століть визначало долю населення цих територій, що також наклало свій відбиток на взаємовідносини двох сусідніх народів. Так, слугуючи фактично буферною зоною між Заходом та Сходом, ці землі завжди були втягнуті в політичні міжнародні інтриги без особливої користі для них самих. Будучи лише інструментом впливу на ту чи іншу державу Східного, або Західного регіонів Європи, українці та поляки часто вступали у кровопролитні братерські суперечки за чужі інтереси. Закидаючи ідеї націоналістичного характеру, українці різали поляків, а керуючись вказівками радянських урядовців, поляки нищили українців [3; 8]. І таких фактів історія цих двох країн знає безліч. Вони продовжують жити в народній пам'яті і теж знайшли своє відображення у недовірливих відносинах середини 1990-х років [3].

Тристороння заява США, Росії та України про ліквідацію ядерної зброї на території України була ухвалена в січні 1994 року. Візит Президента України Л. Кучми до Вашингтона, підписання Україною Договору з НАТО про співпрацю в межах програми «Партнерство заради миру» та низка дій української дипломатії, спрямованих на зближення з Європою, вивели Україну із стану міжнародної ізоляції та зовсім по-іншому розставили акценти Заходу стосовно неї [6]. Зважаючи на таку політику українського керівництва, а також на гарантії щодо своєї безпеки, котрі Польща отримала від західних держав, Республіка Польща різко активізувала відносини з Україною, пропонуючи їй низку ініціатив [5; 19].

Польща і за часів президентства Л. Валенси, а потім і О. Квасьневського дуже багато зробила для просування України на Захід та активно підтримувала її наміри в напрямі інтеграції до Європи. Такий підхід поляків до відносин з Україною був зумовлений, передусім, пересторогою Польщі до посилення впливу Росії на Україну та переорієнтацією останньої на північного сусіда [8]. Таку підтримку української дипломатії Польщею можна пояснити особливістю її зовнішньої політики, де пріоритетне значення завжди надається західному вектору [15]. Його продовжує східний зовнішньополітичний напрям, що перебуває під значним впливом США, Німеччини, Франції, Англії, ЄС і НАТО [15]. На другу половину 90-х років ХХ століття польська східна політика складалась з системи зовнішньополітичних відносин із країнами Центрально-Східної Європи, в яких вона виступала як регіональний лідер і посередник між цими країнами та Заходом. Особливо це стало відчутно після надання альянсом стовідсоткової гарантії щодо її вступу [6].

Загалом США були дуже зацікавлені в підтримці та розвитку тісних взаємовідносин між Україною та Польщею, особливо з появою можливості утворення білорусько-російсько-української військової вісі. Це розглядалось Європою та Сполученими Штатами, як стратегічна небезпека. Таким чином, Польща набуває статусу держави, що поширює західноєвропейську політику на пострадянські країни [14].

Приєднання восьми посткомуністичних країн Центральної та Східної Європи (Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словачія, Словенія, Чехія та Естонія) до ЄС у 2004 р., сприймається, як одна з найважливіших подій в історії європейської інтеграції [17]. На сьогодні, Україна та Польща є одними з найважливіших учасників європейських відносин, котрі визначають шляхи геополітичної трансформації в Центрально-Східній Європі. Водночас, нова конфігурація взаємовідносини цих двох держав великою мірою формуються під впливом процесу європейської та євроатлантичної інтеграції, а також особливостей зовнішньої політики США. Для України ці чинники багато в чому визначають поле зовнішньополітичних пріоритетів [1; 18; 20].

США, керуючись власними суто прагматичними інтересами, проводять складну зовнішню політику, спрямовану на розповсюдження американського впливу у Світі [3]. Гео-

політичні інтереси США досить потужно пропаговані всередині країни, тож загалом середній американець впевнений у необхідності розповсюдження американського впливу на планеті, оскільки постійна пропаганда переконує його в безпосередній загрозі ісламського фундаменталізму, тероризму, шпигунства, ядерної війни тощо. Забезпечення ключової ролі США в міжнародних відносинах забезпечено також і з суто технічного боку, оскільки ця країна має найрозвиненішу в світі мережу дипломатичних представництв. При цьому слід зазначити, що зовнішня політика США, фактично, спрямована на втручання у політичне життя багатьох країн Світу, хоч і не завжди безпосередньо, а через певні політичні утворення. Прикладом відкритого прояву експансійної зовнішньої політики США може слугувати посилення геополітичного положення Америки на Близькому Сході, створення військових баз поблизу основного суперника в цьому регіоні – Ірану. Також, до сьогоднішнього дня офіційно не втратила своєї чинності поправка Джексона-Вейніка у відношенні Росії, котра була запроваджена ще в середині 70-х років ХХ століття і мала на меті обмежити фінансові та торговельні стосунки з тими державами, котрі забороняли еміграцію своїх громадян. Фактично дана поправка була введена стосовно Радянського Союзу, з розпадом котрого мала б зникнути сама її необхідність, проте і по-сьогодні вона офіційно не відмінена. Слід зазначити, що у відношенні України поправка Джексона-Вейніка була скасована у 2005 р., що безпосередньо пов'язано з приходом до влади помаранчевої коаліції [1; 2; 5; 13].

Аналіз історичного досвіду останніх двох десятиліть демонструє неабияку прихильність Польщі до США, що виражається в тісній співпраці у всіх сферах життя країни [6]. В свою чергу Україна, переживаючи болючі зміни політичних режимів, намагається не кидатись у крайнощі і підтримувати по можливості нейтрально-незалежну позицію між Сходом та Заходом. Знаковою подією є те, що до 2002 року польське керівництво значно більше орієнтувалось на західні країни, зокрема США, ніж на східні. В свою чергу, українські дипломати, розвиваючи зв'язки із Заходом, одночасно підтримували і розвивали відносини з Росією. Це і зумовило певні розбіжності в зовнішньополітичних орієнтирах держав. Так, посилення співпраці між Польщею та Росією ліквідували суперечності в зовнішній політиці України та Польщі. Тепер Україна, як і Польща, розвиваючи відносини з США та європейськими державами, активно співпрацює з Російською Федерацією [6; 11; 13]. Доречно зазначити, що рівень співпраці держав у реалізації східного та західного зовнішньополітичних спрямувань різний і залежить від внутрішньополітичної обстановки в країні. Водночас тоді, коли Польща досягла значних успіхів у розвитку взаємозв'язків із Заходом, Україна налагоджувала свої відносини з Російською Федерацією. Саме тому розвиток українсько-польських відносин може бути сприятливим для Польщі в реалізації відносин Варшава-Москва, а Україна може розраховувати на поглиблення польської допомоги в її прагненні до інтеграції з ЄС [7; 11; 16].

Висновок. Узагальнення доступного матеріалу, дозволяє констатувати помітну роль США в політичному та економічному житті європейських держав. Зокрема, розглядаючи систему взаємовідносин Україна-Польща, слід відмітити значний вплив зовнішньої політики США на загальне геополітичне становище даного регіону та Центрально-Східної Європи загалом. Під безпосередній вплив американської демократії підпадають усі сфери суспільного життя обох суб'єктів даної системи.

Перспективи дослідження: дана тематика потребує більш детального вивчення з поглибленим використанням архівних матеріалів відомств та міністерств різних країн, а також комплексним застосуванням соціологічних методів дослідження.

Список використаних джерел

1. Андрущенко С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі. - К., 2005. – 228 с.
2. Арель Д. Украина выбирает запад, но без востока // Pro et Contra. – 2005. – № 1(28). – Т. 9. (июль–август). – С. 24-37.
3. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 112 с.
4. Гевко В. Історичні передумови встановлення і поглиблення двосторонніх міждержавних відносин між Україною і Польщею в нових геополітичних умовах // Динаміка наукових досліджень: Матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. – Т. 3. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – С. 38–40.
5. Гевко В. Основні тенденції політичного українсько-польського співробітництва в 1993–1996 роках // Наукові записки. Серія: Історія /За ред. професора М.М. Алексієвця. – Вип. 3. – Тернопіль: ТДПУ, 2003. – С. 364–369.
6. Гевко В. Українсько-польські відносини в контексті євроатлантичної інтеграції // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. /За ред. проф. М.М. Алексієвця. – Вип. 1. – Тернопіль: ТДПУ, 2005. – С. 171–175.
7. Государственная программа информирования общественности по вопросам евроатлантической интеграции на 2004 - 2007 годы // Официальный сайт министерства иностранных дел Украины: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua>.
8. Гузенкова Т.С. Какая Россия нужна Украине? // Свободная мысль, 2005, № 8.
9. Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво // Політика і час. – 1992. - № 7-8. – С. 9-13.
10. Дорошко М. С. Геополітичні інтереси та зовнішня політика держав пострадянського простору: навч. посіб. – К., 2011.
11. Закон України «Про участь України в міжнародних миротворчих операціях» // Відомості Верховної Ради України.– 1999.– № 22.– С. 202.
12. Зленко А.М. Дипломатия и политика. Украина в процессе динамических геополитических перемен. – Х.: Фолио, 2004. – 559 с.
13. Зовнішня політика України в умовах глобалізації: Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991–2003 рр.) / Відп. ред. С.В. Віднянський – К.: Генеза, 2004.– 616 с.
14. Зюлковський М. Розширення ЄС. Польща і Україна: виклики майбутнього сусідства // Євро. Економічний вимір інтеграції. Аналітичний щоквартальник.– 2003.– Вип. 2.– С. 19–24.
15. Карасьов В., Звонков Е. Східна політика Польщі та польсько-українське стратегічне партнерство // Стратегічна панорама. - 1999. - №1/2. – С. 59-64
16. Козакевич Є. Рухаємось у доброму і бажаному напрямі // Політика і час.—1995.— №4.—С. 21.
17. Лотоцький С., Трохимчук С. Україна в світовому геополітичному просторі // Зб. наук. пр. – Львів: Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2002. – 192 с.
18. Никифоров А.Р. Геополитический смысл Украины (к постановке проблемы) // Русский геополитический сборник. 2000. №4; Чалый В. Внешняя политика Украины после парламентских выборов: возможны коррективы / В.Чалый, М.Пашков // Зеркало недели. 16.04.2002.

19. Стратегия интеграции Украины в Европейский Союз // Официальный сайт министерства иностранных дел Украины: <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua>.
20. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф.М. Рудича. – К.: МАУП, 2002. – 485 с.
21. Україна і Польща у Східно-Центральній Європі: спадок і майбуття // Зб. наук. пр. – К., 1999. – 159 с.